

SOC119: ÚVOD DO SOCIOLOGIE PRO NESOCIOLOGY

6. Sociologie nahlíží klíčovou dírkou: gender, sexualita, tělo, rodina, manželství.

26. 3. 2007

Jaro 2006/2007

Pohlaví a gender

- **Pohlaví** (*sex*) odkazuje k fyzickým rozdílům lidského těla, **gender** (*gender*) se týká psychologických, sociálních a kulturních rozdílů mezi osobami mužského a ženského pohlaví.
- Otázka: do jaké míry jsou rozdíly v chování mužů a žen dány pohlavím a do jaké genderem?
- Univerzálnost nějaké vlastnosti ve vztahu k určitému pohlaví ještě nemusí znamenat, že tato vlastnost je biologického původu (např. aktivita x pasivita).
- Důležitá role **sociálního učení** → biologické rozdíly jsou spíše signálem než důvodem pro dělení sociálních rolí.
- **Sexismus** = diskriminace osob na základě pohlaví

Genderová socializace

- Základními socializačními činiteli jsou *rodina a média*.
- Lidé se v průběhu života učí své **genderové roli**.
- Jakmile je lidský jedinec zařazen podle svého genderu, společnost očekává, že se bude chovat jako „žena“ nebo „muž“, a tato očekávání se naplňují a reprodukuji v každodenním životě.
- Naše genderová identita stejně jako sexuální postoje a tendence, které jsou s ní spojeny, se formují už na počátku lidského života, takže je v dospělosti vnímáme jako dané.
- „Žít svůj gender“ – gender se reprodukuje v každodenní interakci s druhými, a to i v těch nejmenších detailech života.

Sexualita

- Sexualita má svůj základ v rovině biologické.
- **Heterosexualita** = sexuální orientace, jež vede lidi k tomu, aby si hledali partnery, kteří jim mají poskytovat emocionální podporu a sexuální potěšení, u druhého pohlaví.
- Heterosexualita je v každé společnosti základem reprodukčních mechanismů, tj. institucí *manželství a rodiny*.
- Vedle heterosexuality existuje i velké množství jiných sexuálních tužeb a inklinací: **homosexualita, bisexualita, transvestitismus, transsexualita**
- Pole sexuálních praktik je ještě rozmanitější.
- Ve všech společnostech existují *sexuální normy*, které určité praktiky schvalují a jiné potírají či odsuzují.

Sexuální chování

- Odlišnost **sexuálních norem** v různých dobách a kulturách dosvědčuje, že mnoho z našeho sexuálního chování je spíše *naučené* než vrozené.
- Kulturně proměnlivé jsou i normy **sexuální přitažlivosti** (žen i mužů) → každá kultura si definuje ty vlastnosti, které pokládá za určující pro krásu/přitažlivost.
- Západní (evropské) postoje k sexualitě se historicky utvářely zejména pod vlivem *křesťanství*.
- Tzv. *dvojí standard* → odlišné přístupy k sexuálnímu chování mužů a žen.
- Kinseyho studie sexuálního chování v USA (40. léta 20. stol.)

Homosexualita

- Jev **homosexuality** se objevuje ve všech kulturách a má dlouhou historii, avšak *koncept* homosexuality je poměrně nedávného data (18. století).

- 4 typy homosexuality:
 - 1) *nezávazná*
 - 2) *situační*
 - 3) *personalizovaná*
 - 4) *jako způsob života* → „coming out“

- Mužská homosexualita (*gayové*) a ženská homosexualita (*lesby*)

- Problematika homosexuálních *manželských svazků* a *registrovaného partnerství*.

Prostituce

- **Prostituce** = poskytování sexuálních služeb za (peněžní) odměnu
- Fenomén prostituce se historicky vyvíjí → posun směrem k anonymizaci
- Stejně jako existují různé typy homosexuality, lze rozlišit i různé typy prostituce – podle *pracovního nasazení a pracovního kontextu*
- Problematika legalizace prostituce
- Dětská prostituce a tzv. sexuální turismus
- Prostituce je všeobecně převážně záležitostí žen; sociologické vysvětlení poukazuje na rovinu *mocenskou* (nerovnost), nikoliv biologickou („sexuální apetit“)

Tělo a přijímání potravy

- Proces přijímání potravy je ovlivněn materiálními, ale i kulturními a sociálními podmínkami.
- **Mentální anorexie** = porucha přijímání potravy úzce spjatá s potřebou „držení diety“
- **Bulimie** = chorobné přejídání s následným vyvržením potravy
- Kořeny mentální anorexie je třeba hledat v proměně představ o ženském těle a ženském ideálu krásy v moderní společnosti.
- **Sociologie těla** = obor sociologie, který zkoumá, jak naše tělo podléhá sociálním vlivům

Kult štíhlého těla

- V současných vyspělých západních společnostech každý drží nějakou „dietu“, tj. rozhoduje se, jakou skladbu bude mít jeho jídelníček.
- V případě žen představuje moderní ideál ženu **štíhlou** a **elegantní**.
- Anorexie a další poruchy přijímání potravy odrážejí situaci, kdy ženy hrají ve společnosti *významnější* úlohu než v minulosti, ale nadále jsou hodnoceny podle *zevnějšku*.
- Ideál štíhlosti se mění v *posedlost* a *závislost*.

Tělo a lidská reprodukce

- **Socializace přírody** – mnohé jevy, jež bývaly „přirozené“ (tj. dané přírodou), se dnes stávají společenskými (tj. lidsky manipulovatelnými).
- Lidská reprodukce – antikoncepce, plánované rodičovství, interrupce, určování pohlaví dítěte, umělé oplodňování, genové inženýrství
- Technická manipulace s lidskou reprodukcí před staví *etická* dilemata – otázky rovnosti, „eugeniky“ apod.

Zdraví a nemoc

- „Zdraví“ a „nemoc“ jsou rovněž definovány *kulturně* a *sociálně*.
- Moderní západní lékařství přišlo s novým pohledem na původ a léčbu nemocí → nachází u nich fyzické příčiny a k jejich objasnění používá vědeckých pojmů
- Problém léčení a vyléčení (projevy x kořeny)
- Souvislost mezi *nemocemi* a *životním stylem* → odlišná míra nemocnosti a střední délky života mezi různými sociálními vrstvami
- Fenomén **AIDS** (syndrom selhání imunitního systému) a viru **HIV** → *stigmatizace*
- **Stigma** = vlastnost, která odlišuje jedince či skupinu od většiny populace a vyvolává u ní podezření či nepřátelské pocity

Otázka stárnutí

- Současný společenským trendem ve světě je **stárnutí populace** → sociální, ekonomické a kulturní důsledky
- V moderní společnosti mají staří lidé (senioři) méně významné postavení a menší moc, než tomu bylo ve většině předmoderních kultur.
- Dnešní staří lidé dnes daleko méně přijímají stárnutí jako nevyhnutelný proces tělesného ochabování.
- Stárnutí nelze automaticky ztotožňovat s chorobami či tělesným postižením.
- **Ageismus** = diskriminace osob na základě věku

Rodina, příbuzenství, manželství

- **Rodina** = skupina osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.
- **Příbuzenství** = vztah mezi jedinci, který vzniká buď sňatkem, anebo pokrevním spřízněním v otcovské či matčině linii.
- **Manželství** = sociálně akceptovaný a posvěcený svazek mezi dvěma dospělými jedinci.
- **Endogamie** = praxe hledání si partnera pro sňatek ve vlastní sociální skupině (x **exogamie**)

Rozmanitost rodinného a manželského života

- **Rodina nukleárního typu (nukleární rodina)** – sestává z dospělých manželů a jejich vlastních (či adoptivních) dětí žijících ve stejné domácnosti
- **Rozšířená rodina** – v domácnosti žije širší příbuzenstvo (mimo nukleární „jednotku“)
- **Monogamie** = manželský svazek mezi jedním mužem a jednou ženou
- **Polygamie** = manželský vztah s více než jednou partnerkou či partnerem (polygynie x polyandrie)

Funkce rodiny

- Základní funkce **tradiční** rodiny:
 1. Předání dědictví
 2. Výrobní činnost
 3. Spotřeba

- První dvě funkce jsou v současnosti výrazně oslabovány.

- Přetrvávajícími klíčovými funkcemi rodiny jsou:
 1. Zabezpečení **socializace** a **předáváníí hodnot** (pracovní, rodinné, náboženské, politické)
 2. Zajištění **solidarity** (finance, výpomoc, sociální pomoc)

Proměny rodiny

- Pro moderní západní společnost je typický *nukleární typ rodiny*.
- Současná „norma“ rodinného života předpokládá rodinu, v níž jsou její členové spjati úzkými citovými vazbami, která se ve své domácnosti těší značné míře soukromí a soustřeďuje se na výchovu dětí.
- Moderním trendem rodinného a manželského života je vzestup **citového individualismu** → manželské svazky se vytvářejí na základě osobní volby, jež vychází z romantické lásky či erotické přitažlivosti.
- V důsledku oddělení domova a pracoviště přestává být rodina místem výroby hmotných statků a stává se místem jejich spotřeby.

Současné trendy v oblasti rodiny

- Ve světovém měřítku se prosazuje tendence k *osamostatnění rodin nukleárního typu*, které se vyčleňují z rozšířených rodin a jiných příbuzenských systémů.

- **Nejvýznamnějšími trendy** dneška jsou:
 1. Pokles významu rozšířených rodin a jiných příbuzenských skupin
 2. Všeobecná tendence ke svobodné volbě manželského partnera
 3. Rostoucí akceptování práva žen na rozhodování ve věcech sňatku i rodinných záležitostí
 4. Úbytek příbuzenských sňatků
 5. Zvyšující se míra sexuální svobody
 6. Rozšiřování práv dětí

Rodina a manželství na Západě

- **Sériová monogamie** = jedinec za život vystřídá více manželských partnerů, avšak nesmí je mít současně.
- Předpokladem je manželství jako prostor **citového individualismu** → „naturalizace“ ideje romantické lásky
- **Patrilinearita** = praxe, kdy se jména dětí a také majetek obvykle dědí po otci (x **matrilinearita**)
- **Neolokalita** = praxe, kdy se nově vytvořený manželský pár stěhuje na nové místo, do nové domácnosti.

Variabilita rodiny na Západě

- Rodiny se dnes ocitají v přechodné fázi mezi společnostmi, v níž existovala *jediná platná norma* rodinného života, a *pluralitním modelem*, který považuje různorodost norem za legitimní, ba žádoucí.
- Lze identifikovat 5 typů variací:
 - 1) *organizační*
 - 2) *kulturní*
 - 3) *třídní*
 - 4) *životní dráha*
 - 5) *věkové skupiny*
- Důležitým fenoménem v této souvislosti je příliv *imigrantů* z odlišných kulturních okruhů → diverzifikace

Rozvodovost

- Po dlouhou dobu nebyl rozvod možný, později možný byl, avšak jen na základě žaloby (nemožnost rozluky po vzájemné dohodě).
- Míru *rozvodovosti* nelze pokládat za přímý ukazatel *ne/spokojenosti* s manželstvím.
- Příčiny rostoucí rozvodovosti:
 - snadnější realizovatelnost
 - pokles ekonomické funkce manželství
 - oslabení stigmatizace rozvodu
 - rostoucí potřeba citového naplnění ve vztahu

Aspekty rozvodu

- Proces odpoutání se jako „předehra“ k rozvodu → **sociální separace** (opak „zamilování se“)
- Postoje k rozvodům se v historii proměňují; liší se i s ohledem na věkové kategorie a sociální vrstvy.
- Důležitý faktor při rozvodu hrají *děti* (děti jako „pouto“, děti jako „oběť“...)
- Jedním z významných trendů současnosti je rostoucí počet domácností vedených osamělým rodičem (většinou ženy).
- Fenomén „*chybějícího otce*“ – proměna příčin fenoménu (válka, práce, rozvod)

Alternativy k manželství a rodině

- **Komuny** = společenství jednotlivců, kteří spolupracují při výchově dětí a žijí jako jedna domácnost (např. kibuc)
- **Kohabítace (nesezdané soužití)** = stav, kdy spolu dvojice partnerů žije v sexuálním vztahu, aniž jsou manželi
- Kohabítace často funguje jako „předehra“ či „testování“ před vstupem do manželství → „*manželství na zkoušku*“
- Homosexuální svazky (manželství) a registrovaná partnerství – problém výchovy dětí
- Fenomén „**singles**“

Krize rodiny?

- Rodina jako závazek vs. rodina jako prostor seberealizace
- *Rozpad nebo transformace?*
- Proměny rodinného života souvisí s rozsáhlými sociálními, ekonomickými a kulturními změnami, z nichž mnohé jsou nevratné.